

Kritične surovine in kritične pravice

Smernice za varovanje okolja,
človekovih pravic in pravic staroselskih ljudstev
pri izvajanju uredbe EU o kritičnih surovinah

EU Raw Materials Coalition

prireديل

/ Vsebina

Uvod /3

1. Zmanjšanje povpraševanja po surovinah /5

Zmanjšanje povpraševanja /5

PRIPOROČILA /7

Krožnost in ponovna uporaba /10

PRIPOROČILA /10

2. Strateška partnerstva in diplomacija na področju surovin /13

Strateška partnerstva: obojestranske koristi in dodana vrednost v tretjih državah? /14

PRIPOROČILA /14

Merila za strateška partnerstva /15

PRIPOROČILA /16

3. Prostovoljno soglasje po predhodnem obveščanju ter pravice staroselskih ljudstev /19

Kaj je tehtno posvetovanje s staroselskimi ljudstvi in kaj je zanj potrebno? /20

PRIPOROČILA /20

Kaj se zgodi, če podjetja ali države s staroselskimi ljudstvi ne sodelujejo v dobri veri /22

4. Certifikacijske in sektorske sheme /24

Vloga certifikacijskih shem v besedilu uredbe CRMR /25

Priznanje shem s strani Komisije /26

Vloga certifikacijskih shem pri potrjevanju skladnosti s trajnostnimi merili za strateške projekte /27

PRIPOROČILA /27

Merila za sheme certificiranja /28

PRIPOROČILA /29

Smernice za izvajanje uredbe EU o kritičnih surovinah smo pripravile organizacije civilne družbe, ki sestavljamo t.i. Koalicijo za surovine (angl. Raw Materials Coalition). Le-te ponujajo poglobljen pregled štirih glavnih področij, ki jih ureja [Uredba o kritičnih surovinah](#) (Critical Raw Materials Regulation - CRMR) in ki jih v Koaliciji za surovine smatramo kot izjemno pomembna.

Predstavljamo praktična priporočila za učinkovito izvajanje uredbe CRMR. Smernice so razdeljene v štiri sklope. Prvi obravnava **zmanjšanje porabe surovin ali zmernost**. Drugi obravnava **strateška partnerstva in diplomacijo na področju surovin**, pri čemer se smernice osredotočajo na pridobivanja strateških surovin izven EU, ki ga vsebuje uredba CRMR. Tretji sklop obravnava **prostovoljno in informirano soglasje** (angl. **Free, Prior and Informed Consent; FPIC**) in **pravice staroselskih ljudstev**, pri čemer se opira na določbe Deklaracije ZN o pravicah staroselskih ljudstev ([UNDRIP](#)). Ta razdelek se osredotoča na pomen spoštovanja njihovih pravic v skladu z mednarodnimi instrumenti ter zagotavljanja ustreznih informacij, dostopa do pravnega varstva in sodelovanja lokalnih skupnosti, na katere vpliva industrijska dejavnost v dobavnih verigah surovin. Četrty sklop obravnava **certifikacijske in sektorske sheme**, pri čemer analizira bistvene omejitve, povezane s shemami certificiranja kot orodjem za krepitev skrbnega pregleda. Podajamo tudi usmeritve za preoblikovanje minimalnih kriterijev teh shem v bolj verodostojne dele celovite ocene tveganja za okolje, človekove pravice in pravice staroselskih ljudstev v skladu z uredbo CRMR.

1. Pomembna strategija za blažitev škodljivih vplivov na lokalne in staroselske skupnosti ter okolje je zmanjšanje povpraševanja po surovinah z ukrepi zmernost in zadostnosti. Zmanjšanje povpraševanja ni le ključnega pomena za zagotovitev človekovih pravic in zaščite okolja ampak tudi za povečanje strateške avtonomije, ki je eden glavnih ciljev uredbe.

2. Strateška partnerstva so eden glavnih elementov uredbe, vendar je za njih potreben pristop trajnostnega razvoja, ki upošteva specifične potrebe posameznih partnerskih držav. Potrebno je jasno opredeliti dodane vrednosti ali pozitivne učinke partnerstva in vzpostaviti zanesljive mehanizme za zagotovitev aktivnega vključevanja civilne družbe in staroselskih ljudstev tako v EU kot v partnerskih državah. Ta partnerstva morajo presegati zgolj ekonomsko analizo - vključevati morajo tudi vidike človekovih pravic in okolja ter podnebnih sprememb na mednarodni ravni.

3. Uredba CRMR sicer prepoznava potrebo po zagotavljanju in spoštovanju pravic staroselskih ljudstev v skladu z Deklaracijo Združenih narodov o pravicah staroselskih ljudstev. Vendar pa je za spoštovanje pravic staroselskih ljudstev v pravno zavezujočem okviru, ki bo zagotavljal njihovo pravico do samoodločbe, ključnega pomena vključitev instrumentov, kot je svobodno, vnaprejšnje in prostovoljno soglasje.

4. Uredba CRMR obravnava certifikacijske in sektorske sheme kot pomembna orodja za zagotavljanje okoljske in družbene skladnosti ter upoštevanje standardov skrbnega pregleda. Vendar sta učinkovitost in uporabnost teh shem odvisni od tega, kako so strukturirane in kako se spremlja njihovo izvajanje. Sheme ne morejo nadomestiti obstoječih okoljskih in socialnih zaščitnih ukrepov, zunanja presoja okoljskih standardov in standardov na področju človekovih pravic pa predstavlja tveganje, ki ga je treba upoštevati. Zato je potrebno izpostaviti pomisleke glede prevelikega zanašanja na certifikacijske in sektorske sheme, zlasti pri projektih zunaj EU, kjer so možnosti nadzora EU omejene.

Kot civilnodružbeno gibanje, ki pozorno spremlja politike EU na področju surovin in njihov vpliv v EU in tujini, pozivamo Evropsko komisijo in države članice, naj v postopku uvajanja uredbe o kritičnih surovinah (CRMR) upoštevajo stališča in pomisleke, navedene v teh smernicah.

Spletna stran [Koodicije EU za kritične surovine](#).

1. Zmanjšanje povpraševanja po surovinah

Naraščajoče povpraševanje in pridobivanje surovin ima po vsem svetu vse večje okoljske in družbene posledice. Z oblikovanjem politik za zmanjšanje povpraševanja po surovinah in potratne porabe v EU, ki bodo združevale načela zadostnosti in učinkovitosti, lahko EU zagotovi varno in trajnostno oskrbo evropske industrije v prihodnosti.

V uredbi CRMR ni meril in konkretnih zavezujočih ciljev za zmanjšanje povpraševanja po surovinah. Vendar pa je jasno tudi iz več uvodnih izjav in členov uredbe, da je treba zmanjšati povpraševanje.

EU bi lahko z zmanjšanjem povpraševanja povečala odpornost na morebitne šoke v prihodnosti, saj bi tako zmanjšala odvisnost od uvoženih surovin. S tem bi bila tudi tveganja za kršenje človekovih pravic ter pravic delavcev in staroselskih ljudstev manjša, ravno tako škodljivi vplivi na okolje, kot je krčenje gozdov. Zmanjšanje bi prispevalo tudi k doseganju podnebnih ciljev EU v okviru Pariškega sporazuma in pospešilo inovacije s spodbujanjem razvoja sestavnih delov in blaga, ki potrebujejo manj virov za zagotavljanje podobnih storitev. Nenazadnje bi to izboljšalo kakovost življenja tako v EU, kot v drugih državah.

V Koaliciji za surovine smo zasnovali več ukrepov, s katerimi lahko Evropska komisija in države članice to dosežejo.

/ Zmanjšanje povpraševanja

Uvodna izjava 5: Prvič, v tem okviru bi bilo treba opredeliti surovine, ki veljajo za strateške in kritične, ter okrepiti odpornost dobavnih verig za te surovine v Uniji, vključno z opredelitvijo in podpiranjem nekaterih projektov surovin in njihovim priznavanjem kot strateških projektov ter prizadevanji za spodbujanje tehnološkega napredka in učinkovite rabe virov, da bi ublažili pričakovano povečanje porabe kritičnih surovin v Uniji.

Uvodna izjava 11: Evropska komisija in države članice bi morale spodbujati tudi tehnološki napredek in učinkovito rabo virov, da bi pričakovano povečanje porabe kritičnih surovin v Uniji zadržale pod ustreznimi referenčnimi projekcijami.

Uvodna izjava 13: Da se zagotovi pravočasno izpolnjevanje referenčnih vrednosti, bi morala Komisija s pomočjo Evropskega odbora za kritične surovine (v nadaljnjem besedilu »Odbor«) spremljati napredek pri doseganju referenčnih vrednosti in pri zadrževanju povpraševanja ter poročati o njem. Kadar je sporočeni napredek pri doseganju referenčnih vrednosti in pri zadrževanju povpraševanja na splošno

nezadosten, bi morala Komisija oceniti izvedljivost in sorazmernost dodatnih ukrepov. Nezadosten napredek samo pri enem ali majhnem sklopu strateških surovin načeloma ne bi smel sprožiti potrebe po dodatnih prizadevanjih Unije.

Člen 1.2: Da bi se dosegel splošni cilj iz odstavka 1, ta uredba določa ukrepe za: (a) zmanjšanje tveganja motenj v oskrbi, povezanih s kritičnimi surovinami, ki bi lahko izkrivljale konkurenco in razdrobile notranji trg, zlasti z opredelitvijo in podpiranjem strateških projektov, ki prispevajo k zmanjšanju odvisnosti in diverzifikaciji uvoza, ter s prizadevanji za spodbujanje tehnološkega napredka in učinkovite rabe virov, da bi ublažili pričakovano povečanje potrošnje kritičnih surovin v Uniji.

Člen 5.2.: Komisija in države članice si z ustreznimi ukrepi iz tega oddelka in iz poglavja 5, oddelek 1, prizadevajo spodbuditi tehnološki napredek ter učinkovito rabo virov, da bi predvideno povečanje porabe kritičnih surovin v Uniji omejili pod referenčno projekcijo iz člena 42(1).

Člen 44.2.: Komisija do 24. maja 2027 in nato vsaj vsaka tri leta ob upoštevanju nasveta Odbora spremlja napredek pri doseganju referenčnih vrednosti iz člena 5(1) ter zadrževanje pričakovane rasti porabe kritičnih surovin v Uniji iz člena 5(2) in objavi poročilo o napredku Unije pri doseganju navedenih referenčnih vrednosti in zadrževanja.

Člen 44.3. Poročilo iz odstavka 2 vključuje:

(a) kvantitativne informacije o obsegu napredka Unije pri doseganju referenčnih vrednosti in zadrževanja iz člena 5;

Zmanjšanje povpraševanja bo zagotovilo večjo odpornost EU na morebitne prihodnje šoke, saj bo tako zmanjšala svojo odvisnosti od uvoženih surovin, zmanjšala tveganja za kršenje človekovih pravic ter pravic delavcev in staroselskih ljudstev, zmanjšala škodljive vplive na okolje, kot je krčenje gozdov, prispevala k doseganju podnebnih ciljev EU v okviru Pariškega sporazuma, pospešila inovacije s spodbujanjem razvoja sestavnih delov in blaga, za katere je potrebnih manj virov za zagotavljanje podobnih storitev, in nenazadnje izboljšala kakovost življenja državljanov EU, pa tudi drugih držav.

V uredbi CRMR je večkrat navedeno, da si morajo EU in države članice prizadevati za »spodbujanje tehnološkega napredka in učinkovite rabe virov, da bi ublažili pričakovano povečanje porabe kritičnih surovin v Uniji« (Členi 26.1(a); 1.2; 5.2. in 44; Uvodne izjave 5 in 11).

»Ublažitev povpraševanja bi morala temeljiti na treh ravneh: »zadostnost«, »učinkovitost« in »nadomeščanje«:

Zadostnost: Osredotočanje zgolj na »učinkovitost virov« ne zadostuje za ublažitev povpraševanja po kritičnih surovinah in tveganja za zanesljivost oskrbe s kritičnimi surovinami, ter zlasti ne za zmanjšanje pričakovane vrzeli med ponudbo in povpraševanjem v naslednjih nekaj letih. Številne študije izpostavljajo, da povečanje produktivnosti in učinkovitosti v prihodnjih letih ne bo privedlo do splošnega zmanjšanja porabe virov.¹

Če želi EU resnično zmanjšati povpraševanje, je treba hitro aktivirati **vzvode zadostnosti**. Na primeru litija² so ti vzvodi naslednji:

- dimenzijska zadostnost – primerno dimenzioniranje opreme glede na pogoje njene uporabe (npr. omejitev velikosti vozil in baterij);
- uporabnostna zadostnost – pravilna uporaba opreme za zmanjšanje porabe: npr. zmanjšanje pogostosti uporabe avtomobila, zmanjšanje najvišje dovoljene hitrosti ipd.;
- sodelovalna zadostnost – temelji na logiki skupnega lastništva in uporabe opreme (npr. povečanje sopotništva in souporabe avtomobilov);
- organizacijska zadostnost – ustvarjanje pogojev za zmanjšanje potovalnih potreb (npr. prostorsko načrtovanje za zmanjšanje razdalj naših vsakodnevnih potovanj, delo na daljavo ter okolju prijazni načini prevoza, skrajšani delovnik).

Učinkovitost: treba je izboljšati učinkovitost proizvodnje z industrijskega, okoljskega in socialnega vidika. Kot je izpostavila Mednarodna agencija za energijo,³ je učinkovitost med drugim ključnega pomena tudi za spopadanje s podnebnimi spremembami. To vključuje zmanjšanje izgub v proizvodnem procesu (pri pridobivanju in recikliranju), zmanjšanje energetske intenzivnosti procesov, porabe vode in virov ter zmanjšanje onesnaževanja, ki ga povzročajo ti procesi.

Nadomeščanje: Povpraševanje po kritičnih surovinah je mogoče zmanjšati tudi z nadomestnimi surovinami. Vendar pa bi morala Evropska komisija zagotoviti posebna jamstva, da bo takšno nadomeščanje trajnostno. Spodbujati bi morala nadomeščanje z obnovljivimi viri, kadar koli je to mogoče, ali s surovinami z bistveno manjšimi okoljskimi in/ali socialnimi vplivi.

1 OECD. 2019. Global Material Resources Outlook to 2060: Economic Drivers and Environmental Consequences. doi: [10.1787/9789264307452-en](https://doi.org/10.1787/9789264307452-en); Watari, Takuma, Keisuke Nansai, Damien Giurco, Kenichi Nakajima, Benjamin McLellan in Christoph Helbig. 2020. »Global Metal Use Targets in Line with Climate Goals«. *Environmental Science & Technology* 54(19):12476–83. doi: [10.1021/acs.est.0c02471](https://doi.org/10.1021/acs.est.0c02471).

2 Alina Racu. 2023. *Clean and Lean: Battery Metals Demand from Electrifying Passenger Transport*. Transport & Environment. Association négaWatt. 2023. *Lithium: towards a necessary sufficiency*. Briefing note. WWF France. 2023. *Métaux critiques: l'impasse des SUV, quel scénario pour réussir la transition de nos mobilités?*

3 Mednarodna agencija za energijo (IEA). 2019. *Material Efficiency in Clean Energy Transitions*. IEA. doi: [10.1787/aeaaccd8-en](https://doi.org/10.1787/aeaaccd8-en).

V Koaliciji za surovine priporočamo, da Evropska komisija:

- / **objavi strategijo za doseganje »ublažitve povpraševanja« v enem letu po sprejetju uredbe CRMR.** Strategija in načrt morata obravnavati vse tri ravni: »zadostnost«, »učinkovitost« in »nadomeščanje«:
- / **opredeli zavezujoče cilje za zmanjšanje porabe kritičnih surovin v EU do leta 2030, 2040 in 2050 v primerjavi z letom 2020** ter predstavi načrt za uresničitev teh ciljev. Ta načrt bi dopolnjeval morebitno prihodnjo zakonodajo o trajnostnem upravljanju virov v EU.⁴
- / **podrobneje opredeli cilje zmanjšanja porabe za vsako kritično surovino** ter se najprej osredotoči na zmanjšanje porabe kritičnih surovin z največjimi okoljskimi in/ali družbenimi vplivi. Na začetku se je treba osredotočiti na sektorje, v katerih je zmanjšanje porabe mogoče, ne da bi pri tem ogrozili energetske prehode ali dostojne življenjske standarde.⁵
- / **naloži Eurostatu letno objavljane podatke o porabi za vsako kritično surovino na ravni EU**, na nacionalnih ravneh in na ravneh industrijskih sektorjev. S tem bi omogočili podrobnejšo analizo področij z največjo porabo različnih kritičnih surovin ter opredelitev »ozkih grl«, s čimer bi lažje določili, kje je treba zmanjšati povpraševanje.
- / **naloži Skupnemu raziskovalnemu središču (JRC), da pri modeliranju porabe kritičnih surovin upoštevajo ambicioznejše scenarije zmanjšanja povpraševanja**, ki temeljijo na znanosti (planetarne meje), načelih pravičnih deležev in vzvodih zadostnosti. Skupno raziskovalno središče že modelira scenarij nizkega povpraševanja, vendar ta temelji na nizki stopnji uporabe tehnologije, različnih tržnih deležih, različni intenzivnosti materialov in zmanjšanju letne prodaje. Ambicioznejši scenariji zmanjšanja povpraševanja bi morali vključevati več kot zgolj tehnološki napredek ter vključevati širšo paleto ukrepov, vključno z gospodarskimi, strukturnimi in vedenjskimi spremembami z vključitvijo vzvodov zadostnosti.
- / **pripravi seznam izvedljivih ukrepov in politik za zadostnost in učinkovitost**, ki morajo biti razviti na sektorskih ravneh v okviru tega načrta, ter obenem določi, kje bodo morali drugi generalni direktorati Komisije ali ustrezni akterji usmerjati ali sodelovati pri tem. Ti sektorji med drugim vključujejo:
- / **cestni promet:** zavezujoči cilji in načrti za zmanjšanje števila osebnih avtomobilov v EU;⁶ moratorij na gradnjo nove ali širitev cestne infrastrukture; omejevanje prostora za motorna vozila v mestih; omejitev velikosti in teže avtomobilov in njihovih baterij (vključno s kemijskimi sestavami baterij, za katere je potrebnih manj virov); omejitev hitrosti vozil; krepitev javnega prevoza, aktivne mobilnosti in integracije prostorskega in prometnega načrtovanja;
- / **digitalno gospodarstvo:** predpisi za prepoved ali omejitev uporabe in shranjevanja nekaterih podatkov, na primer podatkov o uporabi spletnih

4 [EU Sustainable Resource Management Whitepaper](#)

5 IRP. 2019. Global Resources Outlook 2019: Natural Resources for the Future We Want. doi: 10.18356/689a1a17-en (gl. str. 76).

6 Po ugotovitvah organizacije Green European Foundation bi v primeru, da bi en električni avtomobil nadomestil pet avtomobilov na fosilna goriva, EU potrebovala le polovico trenutno predvidenih količin litija in kobalta.

filmov, videoposnetkov, iger itd., trgovanja z osebnimi podatki, personaliziranih oglasov in neciljnega prestrezanja telekomunikacij – vse to z namenom znatnega zmanjšanja obsega shranjevanja, prenosa in obdelave osebnih podatkov ter s tem zmanjšanja potrebne energije in materialov;

- / **elektronski izdelki:** postopno opuščanje izdelkov za enkratno uporabo, ki vsebujejo kritične surovine, na primer prenosnih baterij ter uparjalnikov in zobnih ščetk za enkratno uporabo;
- / **stavbe in infrastruktura:** prehod na lažje stavbe in zmanjšanje potreb po bivalni površini; izboljšanje recikliranja in uporabe recikliranih materialov v stavbah in drugi infrastrukturi; ter podaljšanje življenjske dobe infrastrukture za obnovljive vire energije; namesto gradnje novih stanovanj, raba obstoječe infrastrukture za reševanje stanovanjske problematike z redistribucijo in celostno energetske prenovi.

V členu 1.2 je določeno, da je cilje uredbe CRMR mogoče doseči zlasti z *»opredelitvijo in podpiranjem strateških projektov, ki prispevajo k zmanjšanju odvisnosti«*. V Koaliciji za surovine poudarjamo, da je treba določiti zavezujoč cilj, s katerim bomo zagotovili, da bo 30 odstotkov strateških projektov zadevalo sekundarne surovine, kot so ponovno pridobivanje surovin iz odpadkov, recikliranje kritičnih surovin ali t. i. urbano rudarjenje.⁷

Nazadnje je v uredbi CRMR določeno tudi, da mora Komisija s pomočjo Evropskega odbora za kritične surovine spremljati in poročati o napredku pri zadrževanju povpraševanja ter vsaj vsaka tri leta objaviti poročilo, v katerem bo podrobno predstavljen ta napredek. V primeru nezadostnega napredka mora Komisija oceniti izvedljivost in sorazmernost dodatnih ukrepov (člen 44.5.). V Koaliciji za surovine poudarjamo, da bi morali biti v primeru nezadostnega napredka pri zadrževanju povpraševanja uvedeni strogi in zavezujoči ukrepi.

7 Predelava in ponovna uporaba mestnih odpadkov, kot so beton, opeke, jeklene armature, strešna kritina, bakrene cevi ali aluminij. Vključuje lahko tudi odpadno vsakodnevno elektroniko kot so pametni telefoni.

Kročnost in ponovna uporaba

Uvodna izjava 51: Večina kritičnih surovin so kovine, ki jih je načeloma mogoče **ne-skončno reciklirati**, čeprav se kakovost pri tem včasih slabša. To omogoča **prehod na resnično krožno gospodarstvo** v okviru zelenega prehoda, hkrati pa povečuje razpoložljivost kritičnih surovin in s tem prispeva k zagotavljanju zanesljivosti oskrbe. Po začetni fazi hitre rasti povpraševanja po kritičnih surovinah za nove tehnologije, v kateri bosta primarno pridobivanje in predelava še vedno prevladujoč vir, **bi moralo recikliranje vse bolj zmanjšati potrebo po primarnem pridobivanju in z njim povezane vplive**. To bi bilo treba storiti ob ohranjanju visoke ravni zmogljivosti Unije za recikliranje prek močnega trga za sekundarne kritične surovine. Vendar so današnje stopnje recikliranja večine kritičnih surovin nizke, saj se tokovi odpadkov, kot so baterije, električna in elektronska oprema ter vozila, pošiljajo v tretje države za recikliranje. Sistemi in tehnologije recikliranja pogosto niso prilagojeni posebnostim teh surovin. **Inovacije imajo pomembno vlogo pri zmanjševanju potrebe po kritičnih surovinah**, zmanjšanju tveganja pomanjkljive oskrbe ter razvoju tehnologij recikliranja za ustrezno in varno pridobivanje kritičnih surovin iz odpadkov. Zato so potrebni hitri ukrepi, ki bodo obravnavali različne dejavnike, ki zavirajo potencial za krožnost.

Člen 26: Nacionalni ukrepi za krožnost – 1. **Vsaka država članica do dve leti od datuma začetka veljavnosti izvedbenega akta iz odstavka 7 sprejme in izvede oziroma vključi nacionalne programe, ki vsebujejo ukrepe za:** (a) spodbujanje tehnološkega napredka in učinkovite rabe virov, da bi zadržali pričakovano povečanje porabe kritičnih surovin v Uniji;

Člen 26.1.c: **povečanje zbiranja, razvrščanja in predelave odpadkov z velikim potencialom za predelavo kritičnih surovin**, vključno z odpadnimi kovinami, in zagotovitev njihove vključitve v ustrezen sistem recikliranja, da se čim bolj povečata razpoložljivost in kakovost materialov, ki jih je mogoče reciklirati, kot vhodnih materialov v obratih za recikliranje kritičnih surovin;

Člen 26.1.d.: **povečanje uporabe sekundarnih kritičnih surovin, tudi z ukrepi, kot so upoštevanje vsebnosti recikliranih materialov v merilih za oddajo javnega naročila ali finančne spodbude za uporabo sekundarnih kritičnih surovin;**

Glede na to, da je glavni cilj uredbe o kritičnih surovinah zagotoviti 25-odstotno domačo zmogljivost recikliranja strateških surovin, v Koaliciji za surovine priporočamo, da Evropska komisija:⁸

Pripravi delegirane/izvedbene akte za zagotovitev krožnega oblikovanja izdelkov: Člen 34 vsebuje poziv k izvajanju in uskladitvi s harmonizacijsko zakonodajo Unije ter je v skladu s (predlagano) uredbo o okoljsko primerni zasnovi trajnostnih proizvodov (ESPR), pri čemer poudarja skladnost, tako da zahteve iz uredbe ESPR povezuje s ciljem proizvodnje 25-odstotnega deleža strateških surovin v EU iz uredbe CRMR. Ta uskladitev sicer krepi skladnost politik, a je za izpolnjevanje zahtev o okoljsko primerni zasnovi treba pripraviti delegirane ali izvedbene akte. Ti

akti morajo spodbujati oblikovanje izdelkov, ki bo spodbujalo krožnost kritičnih surovin in upoštevalo obnovitveni potencial zahtev glede kritičnih surovin. Ključnega pomena je, da opredelijo načine za izpolnjevanje zahteve za okoljsko primerno zasnovano in hkrati vključijo tehnološki razvoj kot spodbujevalca krožnosti;

Izboljša in razširi določbe o označevanju izdelkov, ki vsebujejo kritične surovine:

Člen 29 izboljšuje krožnost trajnih magnetov z obveznim zagotavljanjem informacij za dostop do teh magnetov in njihovo odstranjevanje v ustreznih izdelkih. Kot način za omogočanje krožnosti je izpostavljeno jasno označevanje izdelkov, ki je po možnosti vključeno v potne liste izdelkov, kadar je to potrebno. Za večjo preglednost in spodbujanje krožnih praks je treba to zahtevo razširiti na vse izdelke, ki vsebujejo obnovljive kritične surovine, ter zagotoviti, da so te bodisi opremljene z etiketo ali imajo potni list za izdelek;

Loči cilje recikliranja za posamezne strateške surovine: z razdelitvijo splošnega cilja 25-odstotnega recikliranja na ločene cilje za posamezne strateške surovine bi bilo bolj jasno, na katerih področjih si je treba še posebej prizadevati za izboljšanje krožnosti;

Zagotovi skladnost pri obravnavi predelave rudarskih odpadkov za recikliranje:

Člen 27 vsebuje zahtevo, da države članice sprejmejo ukrepe za spodbujanje pridobivanja kritičnih surovin iz rudarskih odpadkov, da se določijo količine odstranjenih sestavin, ki vsebujejo kritične surovine, ter količine iz njih pridobljenih kritičnih surovin. Za proizvode in odpadke, za katere že velja zakonodaja EU, uredba CRMR zahteva le, da morajo biti programi držav članic »skladni« s to zakonodajo. To bi lahko državam članicam potencialno omogočilo, da bi bile pri slednjih manj ambiciozne, kar bi lahko zmanjšalo možnosti za zbiranje in recikliranje kritičnih surovin iz teh proizvodov in odpadkov. Komisija mora zagotoviti skladen pristop za vse proizvode in tokove odpadkov, ki vsebujejo kritične surovine, ter tako povečati potencial zbiranja in recikliranja ter preprečiti, da bi bilo zaradi »klavzule o obstoječi zakonodaji« pridobivanje kritičnih surovin iz teh tokov odpadkov počasnejše.

Spodbuja obrate za recikliranje, tehnologije in ekonomsko rentabilnost:

- Komisija mora oceniti, ali so sredstva, ki so na voljo v okviru programov EU, zadostna za zagotovitev potrebne finančne podpore državam članicam za doseganje ciljev iz uredbe CRMR na področju recikliranja. Na drugi strani pa bi morale države članice oceniti, ali bodo obstoječa sredstva zadostovala za vzpostavljanje krožnosti, zlasti na področju raziskav in inovacij.
- Komisija si prizadeva za vzpostavitev evropskih standardov za recikliranje kritičnih surovin, s katerimi bi podprla razvoj tehničnih kriterijev za ravnanje s kritičnimi surovinami, kar vključuje predelavo, recikliranje in pripravo za ponovno uporabo. S tem bi bila zagotovljena enotna uporaba tehničnih predpisov po vsej Evropski uniji. Da bi to dosegli, si je treba dejavno prizadevati tudi za stalno izboljševanje industrijskih praks z raziskovanjem in pripravo referenčnih dokumentov o najboljših razpoložljivih tehnikah (BREF) ali drugih smernic na ravni EU o tehnologijah recikliranja kritičnih surovin.
- Člen 26 državam članicam EU nalaga, da razvijejo nacionalne programe za povečanje tehnološke zrelosti recikliranja kritičnih surovin. Komisija lahko podpira tudi tržne instrumente za spodbujanje recikliranja in uporabo sekundarnih kritičnih surovin. S strategijami, kot so sheme razširjene odgovornosti proizvajalca

(EPR), pri katerih proizvajalci plačujejo pristojbine za plasiranje izdelkov na trg, bi lahko financirali zbiranje izrabljenih izdelkov in obdelavo odpadkov. Zanimiv pristop pri izdelkih, ki vsebujejo kritične surovine, je lahko ekološka modulacija pristojbin oziroma njihovo prilagajanje na podlagi vsebnosti materiala ter možnosti recikliranja ali predelave. Z davki na izdelke ali materiale, ki bi bili lahko uvedeni pri uvozu ali dajanju na trg, bi lahko spodbujali reciklirane materiale pred primarnimi.

2. Strateška partnerstva in diplomacija na področju surovin

Uredba CRMR nalaga diverzifikacijo surovin za zadovoljevanje potreb porabe v EU.⁹ Cilj uredbe je zagotoviti, da bo do leta 2030 največ 65 % katere koli strateško pomembne surovine pridobljene iz ene same tretje države. V ta namen je predvidena krepitev diplomacije na področju surovin s tako imenovanimi strateškimi partnerstvi z državami, bogatimi z viri. EU je že sklenila devet strateških partnerstev, med drugim s Kanado, Ukrajino, Namibijo, Kazahstanom in Argentino, načrtovana pa so tudi druga partnerstva, npr. z Avstralijo in Norveško.¹⁰

Žal je EU zamudila priložnost, da bi v celoti vključila in konkretizirala odločen trajnostni pristop v skladu z načeli Agende 2030 za trajnostni razvoj, ki bi vključeval jasna merila za partnerstva, konkretno opredelil dodajanje vrednosti ter upošteval lokalne okoliščine. Kljub temu morajo ta partnerstva strogo upoštevati načela trajnostnega razvoja. Partnerstva morajo dejavno prispevati k lokalnemu razvoju v državah proizvajalkah, podpirati okoljsko trajnostnost, varovati pravice lokalnih skupnosti in staroselskih ljudstev ter izvajati stroge ukrepe za transparentnost in preprečevanje korupcije. Poleg tega bi moral ta pristop temeljiti na usklajenih prizadevanjih za zmanjšanje porabe mineralov v EU. Cilj takšne pobude ne bi bil le zmanjšati odvisnost od pridobivanja primarnih surovin, ki državam proizvajalkam pogosto prinaša nizko dodano vrednost, temveč tudi spodbuditi države proizvajalke, da z inovacijami, raziskavami in razvojem ter krepitevijo svojih zmogljivosti za recikliranje razvijejo aktivnosti z večjo dodano vrednostjo.¹¹

Kljub temu, da se je EU zavezala, da bo spodbujala obojestransko koristna partnerstva, ki bodo koristila tako EU kot državam proizvajalkam, se zdi, da je glavni cilj uredbe CRMR zagotavljanje dostopa do ključnih surovin za EU za vsako ceno – tudi na račun uničevanja okolja, podnebnih sprememb in kršitev človekovih pravic. Uredba namreč zgolj bežno omenja vidike obojestranskih koristi partnerstev in ne vsebuje zavezujočih zavez. Brez mehanizmov pravnega izvrševanja obstaja tveganje, da bodo prihodnja partnerstva še povečala kršitve človekovih pravic in degradacijo okolja v državah proizvajalkah, kar bo v končni fazi ogrozilo cilje EU glede varnosti oskrbe.

9 To poglavje je v znatni meri povzetek naslednje analize: Fern idr. (2023): A partnership of equals. How to strengthen the EU's raw materials Strategic Partnerships? Spletna stran: <https://eurmc.org/publication/how-to-strengthen-the-eus-critical-raw-materials-strategic-partnerships> (dostop 27. 1. 2024).

10 Raw materials diplomacy. Evropska komisija, Generalni direktorat za notranji trg, industrijo, podjetništvo ter mala in srednja podjetja. https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/raw-materials/areas-specific-interest/raw-materials-diplomacy_en

11 EEB Report, 2023 - Impacts of EU Circular Economy Policies in Third Countries

Strateška partnerstva: obojestranske koristi in dodana vrednost v tretjih državah?

Uvodna izjava 64: Unija je s tretjimi državami sklenila strateška partnerstva na področju surovin, da bi izvedla akcijski načrt za kritične surovine iz leta 2020. Za diverzifikacijo oskrbe bi se morala ta prizadevanja nadaljevati. Da bi razvile in zagotovile skladen okvir za sklepanje prihodnjih strateških partnerstev, bi morale države članice in Komisija v okviru sodelovanja v Odboru razpravljati med drugim tudi o tem, ali obstoječa partnerstva dosegajo zastavljene cilje, o prednostnem izbiranju tretjih držav za nova partnerstva, vsebini takih partnerstev in o njihovi skladnosti ter morebitnih sinergijah z dvostranskim sodelovanjem držav članic z zadevnimi tretjimi državami. Ta odstavek ne bi smel posegati v pristojnosti Sveta v skladu s Pogodbama. Unija bi si morala v skladu s svojo strategijo Global Gateway prizadevati za vzajemno koristna partnerstva z nastajajočimi trgi in gospodarstvi v razvoju, ki prispevajo k diverzifikaciji njene oskrbovalne verige surovin in dodajajo vrednost proizvodnji v teh državah.

Člen 2.(63): »strateško partnerstvo« pomeni zavezo med Unijo in tretjo državo ali čezmorsko državo ali ozemljem za okrepitev sodelovanja v zvezi z vrednostno verigo surovin, ki se vzpostavi z nezavezujočim instrumentom, v katerem so določeni ukrepi skupnega interesa, kar omogoča pozitivne rezultate za oba partnerja.

PRIPOROČILA

Nujno je potreben pristop trajnostnega razvoja za opredelitev »dodane vrednosti« in »vzajemne koristi« v okviru uredbe CRMR: Kljub pozitivnim formulacijam CRMR še vedno ne opredeljuje jasno, kaj dejansko pomenita »dodana vrednost« in »korist za oba partnerja«. Ozka ekonomska perspektiva EU ne zajema celotnega pomena vrednosti, ki ne sme vključevati zgolj denarnih meril, temveč tudi vidike, kot so varni in pošteni delovni pogoji in zdravo okolje.¹² Podatki kažejo, da predelava mineralov pogosto predstavlja veliko nevarnost za zdravje lokalnega prebivalstva, medtem ko gospodarske koristi zanje ostajajo nejasne. Poleg tega se je izkazalo, da je identifikacija dobrih praks lahko izziv saj zaenkrat še nismo naleteli na primer dobre prakse.

V memorandumih o soglasju (MoU) strateških partnerstev so merila dodane vrednosti omejena na razvoj spretnosti in zmogljivosti, ustvarjanje delovnih mest in sektorsko usposabljanje ter v nekaterih primerih na gospodarsko diverzifikacijo in prenos znanja (na področju raziskav in razvoja). To bi bilo sicer dobrodošlo, vendar so potrebni jasni načrti za uresničitev teh ambicij in nadaljnjih ključnih ukrepov, kot so podpiranja domačega energetskega prehoda, izmenjava znanja, tehnologije, patentov in kapitala ter pripravljenost za uvoz končnih izdelkov iz tretjih držav v EU.

Treba je upoštevati specifične potrebe vsake posamezne države. To ne pomeni zgolj vključevanja vlad, temveč tudi dialog s civilno družbo, lokalnimi skupnostmi in staroselskimi ljudstvi,¹³ pri čemer je treba upoštevati njihove potrebe in prednostne cilje. Z enotnim pristopom ne bo mogoče ustrezno nasloviti kompleksnosti različnih deležnikov.¹⁴

Merila za strateška partnerstva

Člen 37: Mednarodno sodelovanje in strateška partnerstva

1. Odbor redno razpravlja:

(a) o tem, v kolikšni meri strateška partnerstva, ki jih sklene Unija, prispevajo k:

(i) izboljšanju zanesljivosti oskrbe Unije, tudi referenčnim vrednostim iz člena 4a, točka (b);

(ii) izboljšanju sodelovanja vzdolž vrednostne verige kritičnih surovin med Unijo in partnerskimi državami, vključno s programi za krepitev zmogljivosti in prenos tehnologije za spodbujanje krožnosti in odgovorne reciklaže kritičnih surovin v državah proizvajalkah; 15686/23 RGP/FDC/ae 129 ANNEX COMPET.1 EN

(iii) gospodarskemu in družbenemu razvoju partnerskih držav, vključno prek spodbujanja trajnostnih in krožnih gospodarskih praks, dostojnih delovnih pogojev in spoštovanja človekovih pravic vzdolž njihovih vrednostnih verig kritičnih surovin; [...]

(ii) ali bi sodelovanje med Unijo in tretjo državo lahko izboljšalo sposobnost tretje države, da zagotovi spremljanje, preprečevanje in zmanjševanje škodljivih vplivov na okolje s svojim regulativnim okvirom in njegovim izvajanjem, uporabo družbeno odgovornih praks, vključno s spoštovanjem človekovih pravic in pravic delavcev, zlasti glede prisilnega dela in dela otrok, smiselno sodelovanje z lokalnimi skupnostmi, vključno s staroselskim prebivalstvom, uporabo preglednih in odgovornih poslovnih praks ter preprečevanje škodljivih vplivov na pravilno delovanje javne uprave in pravne države; [...]

(iv) za nastajajoče trge in gospodarstva v razvoju, ali in kako bi lahko partnerstvo prispevalo k lokalnemu dodajanju vrednosti, vključno z dejavnostmi nižje v verigi, ter bi bilo vzajemno koristno za partnersko državo in Unijo. [...]

¹³ See also Chapter 3 of Fern et al (2023).

¹⁴ This section is in big parts a summary of the following analysis: Fern et al. (2023): A partnership of equals. How to strengthen the EU's raw materials Strategic Partnerships? See online (27.01.2024): <https://eurmc.org/publication/how-to-strengthen-the-eus-critical-raw-materials-strategic-partnerships/>

3. Države članice:

- (a) obvestijo Komisijo o svojem dvostranskem sodelovanju z zadevnimi tretjimi državami, kadar področje sodelovanja vključuje vrednostno verigo kritičnih surovin;
- (b) lahko podpirajo Komisijo pri izvajanju ukrepov za sodelovanje, določenih v strateških partnerstvih, vzdolž vrednostne verige surovin.

3a. Komisija enkrat letno obvesti Evropski parlament in Svet o vsebini in izidu razprav na podlagi predhodnega odstavka.

Strateška partnerstva so formalno nezavezujoči sporazumi o sodelovanju v vrednostnih verigah kritičnih surovin, ki se običajno sklenejo z memorandumom o soglasju in pripravo časovnega načrta. Vendar pa uredba CRMR ne vsebuje določb o uveljavljanju ključnih mednarodnih instrumentov za zaščito človekovih pravic in pravic staroselskih ljudstev, pa tudi ne okoljskih, delovnih in protikorupcijskih standardov, ki bi morali biti obvezni za sklenitev teh partnerstev. Poleg tega je uredba CRMR še vedno nejasna glede načina sodelovanja z lokalnimi skupnostmi v tem kontekstu.

PRIPOROČILA

V Koaliciji EU za surovine predlagamo, naj EU za zmanjšanje morebitnih škodljivih učinkov in v izogib ogrožanju energetske tranzicije zadevne tretje države upošteva naslednja merila:

- / vključitev jasnih in namenskih ukrepov za boj proti nezakonitemu in neodgovornemu rudarjenju;
- / vključitev ukrepov za smiselno sodelovanje s staroselskimi ljudstvi in prizadetimi lokalnimi skupnostmi (glej tudi poglavje 3: Prostovoljno soglasje po predhodnem obveščanju ter pravice staroselskih ljudstev);
- / spoštovanje in podpiranje energetskega prehoda samih držav proizvajalk. Vključiti je treba posebne formulacije o dodani vrednosti, prilagojene potrebam posamezne partnerske države in skupnosti, vključno s podporo domačemu energetskega prehodu in zeleni industrializaciji, zagotavljanjem lokalnega dostopa do čiste energije ter izmenjavo znanja, tehnologije, patentov in kapitala;
- / zagotavljanje integritete in preglednosti v rudarskem sektorju: Strateška partnerstva se morajo sklicevati na ključne mednarodne protikorupcijske instrumente, kot sta Konvencija ZN proti korupciji in Konvencija Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD) o boju proti podkupovanju
- / podpora izvajanju regulativnih okvirov partnerske države. Pozitivno je, da **Člen 35** določa, da bi moral Odbor za kritične surovine vsaj občasno razpravljati o tem, »ali bi sodelovanje med Unijo in tretjo državo lahko izboljšalo sposobnost tretje države, da zagotovi spremljanje, preprečevanje in zmanjševanje škodljivih vplivov na okolje s svojim regulativnim okvirom in njegovim izvajanjem [...]«, pri čemer je ključnega pomena, da nekatera partnerstva v svojih memorandumih o soglasju (MoU) zgolj priznavajo pomen izvajanja Agende 2030 za trajnostni razvoj ter ocenjevanja okoljskih in socialnih vplivov skupnih projektov v okviru nacionalne zakonodaje. Vendar ta partnerstva še vedno

zanemarjajo pomembne izzive, povezane s slabostmi, vrzeli in pomanjkljivostmi pri vključevanju v domačo zakonodajo in njenem izvajanju v številnih državah proizvajalkah.

Postopek razvoja in spremljanja strateških partnerstev:

- / mora biti vključujoč, pregleden, trden in učinkovit. V njem morajo sodelovati predstavniki prizadetih skupnosti in staroselskih ljudstev, sindikatov in civilne družbe.
- / Dokumenti, kot so memorandumi o soglasju, časovni načrti in ocene učinka, morajo biti javno dostopni. Načrti morajo vsebovati časovno določene in merljive prednostne naloge.
- / Mehanizmi za zagotavljanje finančne podpore strateškim partnerstvom morajo biti transparentni in se osredotočati na ljudi.

Javnost bi morala imeti dostop tudi do morebitnih dvostranskih pogodb in naložb, ki pogosto vključujejo pomembne zaveze akterjev v posameznih sektorjih, ki presegajo prvotni okvir strateških partnerstev. Medtem ko je faza podpisa memoranduma o soglasju in časovnega načrta urejena v jasno opredeljenem okviru, se poznejši posli in sporazumi – ki zadevajo predvsem obsežne naložbe in industrijsko sodelovanje – sklepajo v širšem, manj formaliziranem okviru, zato jih javnost, kljub temu, da so enako pomembni, veliko težje spremlja.

Medtem ko je faza podpisa memoranduma o soglasju in časovnega načrta urejena v jasno opredeljenem okviru, se poznejši posli in sporazumi – ki zadevajo predvsem obsežne naložbe in industrijsko sodelovanje – sklepajo v širšem, manj formaliziranem okviru, zato jih javnost, kljub temu, da so enako pomembni, veliko težje spremlja.

Za ocenjevanje gospodarskega in družbenega razvoja je potreben pristop pravičnega prehoda: Pri ocenjevanju gospodarskih in družbenih posledic strateških partnerstev za partnerske države EU ne sme upoštevati zgolj pozitivnih učinkov na razvoj rudarskega sektorja in z njim povezanih panog, temveč tudi morebitne negativne učinke na druge gospodarske dejavnosti, ki lahko predstavljajo konkurenco rudarstvu pri dostopu do zemljišč in vode. Te dejavnosti, kot so kmetijstvo, lov ali ribolov, so ključne za lokalne skupnosti in staroselska ljudstva, brez ustreznih presoj družbenega vpliva pa se jih pogosto ne upošteva. Poleg tega lahko strateška partnerstva (nenamerno) ovirajo pravičen prehod na obnovljive vire energije v državah, bogatih z obnovljivimi viri, s čimer bi se energetska revščina še povečala. Zato je nujna celovita presoja vplivov, ki vključuje učinke pravičnega prehoda v državi in pri kateri morajo sodelovati tudi prizadete skupnosti.

Financiranje: Agencije za izvozne kredite (ECA) so v uredbi omenjene kot ključni finančni instrumenti za strateška partnerstva. Vendar pa tovrstne agencije kot trgovinski instrumenti niso primerne za več ključnih ciljev, navedenih v teh diplomatskih sporazumih. Sedanje delovanje agencij ECA je pogosto v nasprotju in celo spodkopava cilje trajnostnega razvoja (CTR) in ključne standarde človekovih

pravic ter možnosti za pravičen prehod v državah, v katerih se izvajajo projekti, ki jih podpirajo agencije ECA.

Uporaba agencij ECA kot tržnega instrumenta za uredbo CRMR predstavlja resnično tveganje za poglobljanje neenakosti. Agencije ECA so znane po pomanjkanju transparentnosti in odgovornosti; čeprav gre za javnofinančne instrumente, ki zagotavljajo obsežno podporo, ni javnega nadzora nad njimi. Le redko omogočajo vpogled v ključne informacije, kot so okoljski in družbeni vplivi, in jih ne posredujejo pravočasno, tudi ne ljudem in skupnostim, ki jih projekti (potencialno) neposredno zadevajo. Veliko pomanjkljivosti je pri ocenjevanju vpliva agencij ECA na prehode v državah, v katerih se izvajajo njeni projekti. Bistvene informacije, kot so obseg transakcij ali razčlenitev po sektorjih in državah prejemnicah, pogosto niso na voljo, kar znatno negativno vpliva na njihovo odgovornost.

Agencije ECA morajo kot institucije z javnim mandatom za uspešno sodelovanje z deležniki spoštovati standarde javne preglednosti in doslednega poročanja. Nenazadnje pa je treba agencije ECA kot finančne instrumente v celoti preoblikovati, da bodo bolj skladne s cilji trajnostnega razvoja, vključno s sedmim ciljem trajnostnega razvoja, ter cilji razvojne politike EU, preden jih bo mogoče uporabiti za prehod.¹⁵

3. Prostovoljno soglasje po predhodnem obveščanju ter pravice staroselskih ljudstev

Obstaja močna in neposredna povezava med evropskim zelenim in digitalnim prehodom, obrambnim in vesoljskim sektorjem ter staroselskimi ljudstvi in prizadetimi lokalnimi skupnostmi. 54 % mineralov za energetske prehod na svetu se nahaja na ozemljih staroselskih ljudstev ali v njihovi bližini.¹⁶ Če vključimo še podeželske skupnosti (med katerimi so mnogi pripadniki staroselskih ljudstev, čeprav niso priznani kot taki), se ta delež poveča na 70 odstotkov. Uredba CRMR določa pravila za rudarjenje za zeleni in digitalni prehod v EU, ki bodo posledično vplivala na to, v kolikšnem obsegu bo rudarjenje sprejeto in bo dobilo t. i. družbeno dovoljenje za delovanje.

V primeru staroselskih ljudstev in lokalnih skupnosti je družbeno dovoljenje za delovanje neločljivo povezano z njihovo pravico, da dajo ali odrečejo prostovoljno soglasje po predhodnem obveščanju (v nadaljevanju: FPIC) glede dejavnosti vlade ali zasebnega sektorja, ki bi lahko vplivala na njihova zemljišča, ozemlje in naravne vire. FPIC je pravica, ki jo varuje mednarodno pravo, ter ključno varovalo za zaščito in uresničevanje njihove kolektivne avtonomije in samoodločbe. FPIC je tudi standard dobre prakse za prizadete lokalne skupnosti, ki po mednarodnem pravu ne spadajo med staroselske subjekte s pravicami.

Uredba CRMR nalaga tehtno posvetovanje, preprečevanje škodljivih vplivov in pravično nadomestilo, kar je v skladu z mednarodnimi smernicami. Posebne opredelitve in smernice so na voljo v Deklaraciji ZN o pravicah staroselskih ljudstev (UNDRIP), v Vodilnih načelih ZN o podjetništvu in človekovih pravicah (UNGPs) ter v Smernicah OECD za večnacionalna podjetja o odgovornem poslovanju.

Kadar podjetja ali države ne sodelujejo s staroselskimi ljudstvi v dobri veri, zlasti kar zadeva načelo FPIC, lahko to povzroči zamude, ekonomsko škodo ali zmanjšanje ugleda podjetij ter nepopravljivo škodo za ljudi, kot so pokazali nedavni primeri. Priznavanje in spoštovanje pravic staroselskih ljudstev ni le moralna in pravna obveznost EU in njenih držav članic, temveč lahko EU na ta način tudi izpolni svoj cilj »varne« in »trajnostne« oskrbe s surovinami za zeleni in digitalni prehod.

Kaj je tehtno posvetovanje s staroselskimi ljudstvi in kaj je zanj potrebno?

V skladu z uredbo CRMR je treba pri projektih »zagotoviti tudi sodelovanje v dobri veri ter celovita in pravična posvetovanja z ustreznimi deležniki, kot so lokalne skupnosti in domorodna ljudstva«¹⁷ (Uvodna izjava 17). Da bi bilo sodelovanje obravnavano kot »v dobri veri«, bi moralo biti transparentno, proces pa bi se moral začeti že pred opredelitvijo in odločitvijo vseh podrobnosti posameznega projekta.

Uredba CRMR tudi določa, da projekti, ki lahko vplivajo na staroselska ljudstva, pripravijo »načrt z ukrepi za tehtno posvetovanje s prizadetimi domorodnimi ljudstvi o preprečevanju in zmanjšanju škodljivih učinkov na pravice domorodnih ljudstev in, kadar je primerno, o pravičnem nadomestilu« (Uvodna izjava 20, Člen 7.1(j)).

Poleg tega je v uredbi CRMR navedeno tudi, da je treba te zahteve izvajati v skladu z nacionalnimi in mednarodnimi smernicami, načeli in sporazumi, vključno z, a ne omejeno na, [Deklaracijo ZN o pravicah staroselskih ljudstev \(UNDRIP\)](#), [Vodilna načela ZN o podjetništvu in človekovih pravicah \(UNGPs\)](#) ter [Smernice OECD za večnacionalna podjetja o odgovornem poslovnem ravnanju](#) (Priloga III).

Čeprav uredba CRMR ne vsebuje jasne opredelitve, kako je treba tolmačiti izraze »tehtno posvetovanje«, »preprečevanje škodljivih učinkov« ali »pravično nadomestilo«, so te opredelitve jasno navedene v smernicah, na katere se sklicuje.

V Koaliciji EU za surovine priporočamo, da Evropska komisija in države članice te opredelitve navedejo pri pripravi posebnih smernic za projekte, ki spadajo pod uredbo CRMR, in upoštevajo pri njihovem izboru in izvedbi:

Tehtno posvetovanje s staroselskimi ljudstvi vključuje:

1. ugotavljanje, ali na območju predlaganega projekta ali dejavnosti z dejanskimi ali možnimi vplivi živijo staroselska ljudstva ali ne. To je treba ugotavljati s posvetovanjem z deležniki, vključno s staroselskimi ljudstvi.¹⁸
2. Posebno posvetovanje s predstavniki staroselskih ljudstev, pri čemer je treba upoštevati naslednje:

PRIPOROČILA

17 V tekstu dosledno uporabljamo staroselska ljudstva, ker ga razumemo kot bolj primeren, le v citatih teksta CRMR obdržimo "domorodna ljudstva".

18 18. člen UNGP: Pri ocenjevanju tveganja za človekove pravice bi morali gospodarski subjekti opredeliti in oceniti dejanske ali morebitne vplive na človekove pravice, v katere bi lahko bili vpleteni zaradi lastnih dejavnosti ali zaradi svojih poslovnih odnosov. Ta postopek mora:
(a) izhajati iz lastnega ali neodvisnega zunanjega izvedenskega mnenja o človekovih pravicah;
(b) vključevati smiselna posvetovanja z morebitnimi prizadetimi skupinami in drugimi deležniki v skladu z velikostjo gospodarskega subjekta ter naravo in okoliščinami poslovanja.

- da imajo staroselska ljudstva pravico določati in oblikovati prednostne naloge in strategije za razvoj ali uporabo svojih zemljišč, ozemelj in drugih virov;¹⁹
- da se morajo države v dobri veri posvetovati in sodelovati z staroselskimi ljudstvi prek njihovih predstavniških institucij, da pred odobritvijo kakršnega koli projekta pridobijo njihovo prostovoljno soglasje po predhodnem obveščanju.²⁰
- da se morajo podjetja posvetovati z staroselskimi ljudstvi, da preverijo, ali in kako so države izpolnile svoje zahteve glede posvetovanja in soglasja. Če države niso izpolnile 32. člena deklaracije UNDRIP, se morajo podjetja v dobri veri posvetovati in sodelovati s temi staroselskimi ljudstvi prek njihovih predstavniških institucij, da pridobijo njihovo prostovoljno soglasje po predhodnem obveščanju.

Preprečevanje škodljivih vplivov:

- / 13. načelo UNGP določa, da se morajo podjetja izogibati povzročanju ali prispevanju k škodljivim vplivom ter si prizadevati za preprečevanje in ublažitev tistih, s katerimi so neposredno povezana prek svojih poslovnih odnosov.
- / 18. člen deklaracije UNDRIP določa, da imajo staroselska ljudstva pravico sodelovati pri odločitvah, ki jih zadevajo, prek predstavnikov, ki jih izberejo sami v skladu s svojimi postopki. Kadar si podjetja prizadevajo za ublažitev in preprečevanje škodljivih vplivov, ki zadevajo staroselska ljudstva, morajo zato zagotoviti, da lahko staroselska ljudstva sodelujejo pri takšnih odločitvah, ter sodelovati z njihovimi izbranimi predstavniki za preprečitev kakršnih koli vplivov.
- / V skladu s členom 32(3) deklaracije UNDRIP morajo države sprejeti ustrezne ukrepe za ublažitev škodljivih vplivov vsakršne dejavnosti na svojem ozemlju.
- / Posebno pozornost je treba nameniti pravicam in posebnim potrebam staroselskih starešin, žensk, mladih, otrok in invalidov (21. člen deklaracije UNDRIP).
- / Posebni vplivi, ki jih je mogoče obravnavati prednostno, med drugim vključujejo:
 - vplive na pravico do lastništva, uporabe, razvoja in nadzora njihovih zemljišč, ozemelj in virov (26. člen deklaracije UNDRIP);
 - vplive, ki jih prikrajšajo za kulturno integriteto kot posebnega ljudstva ali jim odvzamejo njihova zemljišča (8. člen deklaracije UNDRIP);
 - vplive na njihove duhovne in verske kraje in objekte ter na pravico do zasebnega dostopa do teh krajev in objektov (12. člen deklaracije UNDRIP);
 - vplive na pravico do življenja, telesne in duševne celovitosti, svobode in osebne varnosti (17. člen deklaracije UNDRIP).
- / Preselitvi staroselskih skupnosti se je treba dosledno izogibati, zanje pa je potrebno prostovoljno soglasje po predhodnem obveščanju (10. člen deklaracije UNDRIP, Člen 16(2) ILO C 169, IFC- PFS7).

19 Člen 32 (1) deklaracije UNDRIP

20 Člen 32 (2)(3) deklaracije UNDRIP

Pravično nadomestilo:

- / V 10. členu deklaracije UNDRIP je pripoznan pomen **zaščite staroselskih ljudstev pred prisilno preselitvijo** ter poudarjena potreba po njihovem soglasju, pravičnem nadomestilu in možnosti vrnitve v primeru načrtovanja kakršne koli preselitve z njihovih zemljišč ali ozemlja.
- / 28. člen deklaracije UNDRIP nadalje določa, da imajo staroselska ljudstva pravico do nadomestila, ki lahko vključuje restitucijo ali, kadar to ni mogoče, pravično, pošteno in nepristransko nadomestilo za zemljišča, ozemlja in vire, ki so bili tradicionalno v njihovi lasti ali jih kako drugače naseljujejo ali uporabljajo in ki so bili zaplenjeni, odvzeti, zasedeni, uporabljeni ali poškodovani brez njihovega prostovoljnega soglasja po predhodnem obveščanju.
- / Poleg tega 28. člen deklaracije UNDRIP določa, da »če se prizadeta ljudstva prostovoljno ne dogovorijo drugače, se odškodnina zagotovi v obliki zemljišč, ozemelj in virov enake kakovosti, velikosti in pravnega statusa ali v obliki denarne odškodnine ali drugega ustreznega nadomestila«.
- / V zvezi s tem je treba pri tolmačenju opredelitve »enake kakovosti, velikosti in pravnega statusa ali v obliki denarne odškodnine« upoštevati, da odnos staroselskih ljudstev do njihovih zemljišč, ozemelj in virov morda ne zaobjema le gospodarske vrednosti in lastnine, temveč tudi kulturne in duhovne rabe in vrednote, ter da je osnova za njihovo kulturno preživetje, dostojanstvo in blaginjo, kot je razvidno iz celotne deklaracije UNDRIP.
- / 22. načelo UNGP določa, da morajo podjetja v primeru povzročitve škodljivih vplivov zagotoviti ali sodelovati pri odpravljanju posledic z uporabo zakonitih postopkov.

/ Kaj se zgodi, če podjetja ali države s staroselskimi ljudstvi ne sodelujejo v dobri veri

Vse več podatkov kaže, da kadar podjetja ali države ne sodelujejo s staroselskimi ljudstvi in kadar njihove pravice, zlasti pravica prostovoljnega soglasja po predhodnem obveščanju (FPIC), niso spoštovane:

- / obstaja večje tveganje za lokalne konflikte v okolici načrtovanih rudarskih območij;
- / obstaja večje tveganje sodnih sporov, zaradi katerih prihaja do zamud, v nekaterih primerih pa tudi do zaprtja rudnikov.

Nekaj nedavnih primerov:

- / odločitev Medameriškega sodišča za človekove pravice (IACHR) v primeru velikega rudnika niklja v Gvatemali, da mora država ustaviti rudarjenje zaradi nespoštovanja Ameriške konvencije o človekovih pravicah, vključno z neustrezno zaščito zemljiških pravic in neustreznimi postopki posvetovanja.
- / preklic okoljskega dovoljenja za velik projekt pridobivanja bakra v Ekvadorju, med drugim zaradi kršitev pravice staroselskega prebivalstva do posvetovanja;²¹ ter
- / rudnik bakra El Abra v Čilu, kjer je staroselska skupnost Conchi Viejo zmagala v prvi tožbi pred prizivnim sodiščem.²²

Rudarska podjetja nimajo zastavljenih dovolj politik za zagotavljanje spoštovanja pravic staroselskih prebivalcev. Nedavna [analiza](#) organizacije OXFAM je pokazala, da sta se med 43 podjetji, ki se ukvarjajo z iskanjem in proizvodnjo petih mineralov za energetske prehod,²³ ki se uporabljajo v akumulatorskih baterijah, zgolj dve jasno in nedvoumno javno zavezali k spoštovanju načela prostovoljnega soglasja po predhodnem obveščanju (FPIC).²⁴ Načelo FPIC izrecno omenja le 13 podjetij, večinoma v smislu »poskušamo pridobiti« ali »si prizadevamo pridobiti«, s čimer si puščajo odprto možnost, da bodo v primeru zavrnitve soglasja ne glede na to preprosto nadaljevala s svojimi projekti. Poleg tega gre za analizo na ravni politik, in ne na ravni izvajanja. Obstaja veliko dokazov, da načelo FPIC v praksi ni spoštovano, če niso v veljavi jasni in zavezujoči okviri, kot je npr. konvencija MOD št. C169.

Podjetja je treba usmerjati stran od ustaljenih poslovnih praks ter jih spodbujati k temu, da spoštujejo pravice staroselskih ljudstev in se prizadevajo prilagoditi razvojnim prioritetam staroselskih ljudstev. Med nove pristope v postopku pridobivanja soglasja sodijo izboljšanje dostopa do upravljanja in poslovni modeli skupne blaginje, med drugim tudi s solastništvom.²⁵

21 [»Ecuador: Court Revokes Environmental Licence of the Llorimagua Mining Project after Confirming Violations of the Right to Consultation and Environmental Rights.«](#)

22 [Corte de Antofagasta ordena a empresa minera El Abra abstenerse de realizar trabajos que afecten a comunidad atacameña de Conchi Viejo. - Diario Constitucional](#)

23 kobalt, nikelj, litij, grafit in baker

24 [Sellwood, Scott A., Chelsea Hodgkins in Tim Hirschel-Burns. 2023. »Recharging Community Consent: Mining Companies, Battery Minerals, and the Battle to Break from the Past.« Oxfam, 2023.](#)

25 [Business & Human Rights Resource Centre. n.d. »Shared Prosperity Models & Indigenous Leadership for a Just Transition.«](#)

4. Certifikacijske in sektorske sheme

Podjetja se vse pogosteje poslužujejo shem ter sodelujejo v sektorskih pobudah in pobudah z več deležniki, s čimer naj bi pripomogla k izpolnjevanju dela svojih obveznosti potrebne skrbnosti. Kot je razvidno iz uredb o konfliktnih mineralih²⁶ in baterijah,²⁷ pa se nanje vse bolj opirajo tudi regulatorji (izključno ali kot del širše ocene).

Vendar pa se v praksi pojavlja vse več kritik in pomislov glede teh orodij. Pomembni incidenti v zadnjih letih so razkrili slabosti shem certificiranja pri preprečevanju kršitev človekovih pravic ali okoljskih katastrof.

Eden odmevnejših primerov je zrušenje jezusa v rudniku železove rude v brazilski občini Brumadinho, kjer je podružnica podjetja TÜV Süd izdala lažni certifikat (domnevno zaradi korupcije), s čimer je povzročila 272 smrtnih žrtev in veliko okoljsko katastrofo.²⁸ Drugi takšen primer je program potrebne skrbnosti za konfliktna minerala ITSCI, v okviru katerega so bile v zadnjih letih »oprane« velike količine mineralov, povezanih s konflikti in kršitvami človekovih pravic.²⁹ Najnovejši primer je odkritje neverjetno visoke koncentracije arzena v vzorcih vode na območju okoli rudnika kobalta Bou Azzer v Maroku,³⁰ in to kljub temu, da je bil upravljavec rudnika certificiran s strani pobude Responsible Minerals Initiative (RMI).³¹

Številne študije kažejo, da imajo sheme certificiranja v rudarskem sektorju sistemske pomanjkljivosti, da večinoma ne morejo meriti izpolnjevanja njihovih kriterijev, da ne vključujejo deležnikov in imetnikov pravic ter da niso transparentne.³² Certifikati sicer lahko nudijo koristne informacije o določenem rudniku, ne pa morejo nadomestiti celovite dinamične ocene uspešnosti podjetja na vseh področjih socialne, človekovih pravic, pravic staroselskih prebivalcev, okolja in upravljanja.³³

26 UREDBA (EU) 2017/821 EVROPSKEGA PARLAMENTA IN SVETA z dne 17. maja 2017 o določitvi obveznosti za potrebno skrbnost v oskrbovalni verigi za uvoznike v Uniji, ki uvažajo kositer, tantal in volfram, njihove rude ter zlato, ki izvirajo s konfliktnih območij in območij z visokim tveganjem – na voljo [tukaj](#)

27 UREDBA (EU) 2023/1542 EVROPSKEGA PARLAMENTA IN SVETA z dne 12. julija 2023 o baterijah in odpadnih baterijah, spremembi Direktive 2008/98/ES – na voljo [tukaj](#)

28 Lieferketteninitiative. 2023. Das Geschäft mit der Sicherheit.

29 Global Witness. 2022. The Itsci Laundromat, na voljo [tukaj](#).

30 BMW und die Mär vom sauberen Kobalt aus Marokko – SZ.de ([sueddeutsche.de](https://www.sueddeutsche.de))

31 BMW geht Vorwürfen gegen marokkanischen Kobalt-Zulieferer nach – BMW-Aktie etwas höher | 13.11.23 | [finanzen.at](#)

32 Študija organizacije GermanWatch study (2022) – na voljo [tukaj](#), Študija organizacije Lead the Charge (2024) – na voljo [tukaj](#).

33 EU's Flawed Reliance on Audits, Certifications for Raw Materials Rules | Human Rights Watch ([hrw.org](https://www.hrw.org))

Pretirano opiranje uredbe CRMR na sheme certificiranja pri odločanju o statusu »strateškega projekta« je v civilni družbi vzbudilo precejšnje pomisleke. Sporno je predvsem to, da bosta Komisija EU in novoustanovljeni odbor za surovine ocenjevanje skladnosti s človekovimi pravicami in okoljskimi standardi verjetno prenesla ravno na sheme certificiranja. To predstavlja še toliko večje tveganje v primerih strateških projektov zunaj meja EU, nad katerimi slednja nima neposrednega nadzora.

/ Vloga certifikacijskih shem v besedilu uredbe CRMR

Uvodna izjava 17: Da bi se predlagateljem projektov omogočil jasen in učinkovit način izpolnjevanja tega merila, bi morala zadostovati skladnost z ustreznim pravom Unije ali nacionalnim pravom, mednarodnimi standardi, smernicami in načeli, kot je ustrezno, ali sodelovanje v shemi certificiranja, priznani na podlagi te uredbe.

Uvodna izjava 59: Kritične surovine, ki se prodajajo na trgu Unije, so pogosto certificirane v zvezi s trajnostnostjo njihove proizvodnje in oskrbovalne verige. Certificiranje se lahko opravi v okviru številnih javnih in zasebnih shem certificiranja, ki imajo različne obsege in stopnje strogosti, kar lahko povzroči zmedo glede narave in verodostojnosti trditvev o relativni trajnostnosti kritičnih surovin, danih na trg Unije na podlagi takega certificiranja. Komisija bi morala biti pooblaščenca za sprejemanje izvedbenih aktov, s katerimi bi priznala sheme certificiranja, ki bi jih bilo treba šteti za zaupanja vredne, s čimer bi ustreznim organom in udeležencem na trgu zagotovila skupno podlago za ocenjevanje trajnostnosti kritičnih surovin. Priznati bi bilo treba le sheme certificiranja, ki vsebujejo določbe o neodvisnem preverjanju in spremljanju skladnosti, ki ga izvaja tretja stran. Kar zadeva varstvo okolja, bi morale sheme certificiranja zajemati tveganja, povezana na primer z zrakom, vodo, tlemi, biotsko raznovrstnostjo in ravnanjem z odpadki. Zahteve glede vseh razsežnosti trajnostnosti bi morale zagotavljati visoko raven socialnega varstva in varstva okolja ter bi morale biti skladne s pravom Unije ali mednarodnimi instrumenti iz Priloge III. [...]

Člen 6.2: Komisija oceni izpolnjevanje meril za priznanje iz odstavka 1 tega člena v skladu z elementi in dokazili iz Priloge III. Na Komisijo se prenese pooblastilo za sprejemanje delegiranih aktov v skladu s členom 36 za spremembo Priloge III, da se elementi in dokazi, ki jih je treba upoštevati pri ocenjevanju izpolnjevanja meril za priznanje [...]

Člen 29.2: Komisija pri določanju veljavnega postopka za ugotavljanje skladnosti upošteva naslednja merila: (c) kadar je sodelovanje tretje osebe obvezno, potrebo proizvajalca, da lahko izbira med zagotavljanjem kakovosti in moduli certifikacije izdelka iz Priloge II k Sklepu št. 768/2008/ES.

/ Priznanje shem s strani Komisije

Člen 30: Priznane sheme

1. Vlade, industrijska združenja in skupine zainteresiranih organizacij, ki razvijejo in nadzorujejo sheme certificiranja v zvezi s trajnostnostjo kritičnih surovin (»lastniki shem«), lahko zaprosijo Komisijo, naj prizna njihove sheme. Vloge iz prvega pododstavka tega odstavka vsebujejo vsa ustrezna dokazila v zvezi z izpolnjevanjem meril iz Priloge IV. Komisija do [tri leta od datuma začetka veljavnosti te uredbe] sprejme izvedbeni akt, v katerem so določene minimalne informacije, ki jih morajo vloge vsebovati. [...]

2. Kadar Komisija na podlagi dokazov, predloženih na podlagi odstavka 1 tega člena, ugotovi, da shema certificiranja izpolnjuje merila iz Priloge IV oziroma podskupino teh meril, sprejme izvedbene akte, s katerimi prizna to shemo in določi obseg priznanja sheme. Ti izvedbeni akti se sprejmejo v skladu s postopkom pregleda iz člena 39(3).

3. Obseg priznanja za vsako shemo se določi glede na naslednje razsežnosti: (a) stopnje vrednostne verige surovin, ki jih obsega shema; (b) stopnje življenjskega cikla projekta, tudi pred zaključkom, med njim in po njem, ki jih obsega shema, ter (c) razsežnosti trajnostnosti in kategorije tveganja za okolje iz Priloge IV, točka 2, ki jih obravnava shema.

4. Komisija vsaj vsaka tri leta od datuma priznanja shem na podlagi odstavka 2 preveri, ali slednje še naprej izpolnjujejo merila iz Priloge IV ali priznane podskupine teh meril. [...]

6. Če obstajajo dokazi o ponavljajočih se ali pomembnih primerih, v katerih gospodarski subjekti, ki izvajajo priznane sheme, niso izpolnili zahtev navedene sheme, Komisija po posvetovanju z lastnikom priznane sheme preuči, ali navedeni primeri kažejo na pomanjkljivosti v shemi, ki vplivajo na podlago za priznanje, in sprejme ustrezne ukrepe.

7. Kadar Komisija ugotovi pomanjkljivosti v priznani shemi, ki vplivajo na podlago za priznanje, lahko lastniku sheme odobri ustrezen rok, ki ni daljši od 12 mesecev, v katerem sprejme popravne ukrepe.

8. Kadar lastnik sheme ne sprejme ali noče sprejeti potrebnih popravnih ukrepov in kadar Komisija ugotovi, da shema zaradi pomanjkljivosti iz odstavka 6 tega člena ne izpolnjuje več meril iz Priloge IV ali priznane podskupine teh meril, Komisija z izvedbenimi akti prekliče priznanje sheme. [...]

Vloga certifikacijskih shem pri potrjevanju skladnosti s trajnostnimi merili za strateške projekte

Priloga III. 6. [...]Predlagatelji projektov lahko skladnost z merilom iz člena 6(1), točka (c), potrdijo tudi tako, da:

(a) *predložijo dokazila, da je zadevni projekt individualno certificiran v okviru ene ali več shem, priznanih na podlagi člena 30(2), ki skupaj pokrivajo vse zahteve iz Priloge VI, točke (b), ali*

(b) se zavežejo, da bodo pridobili certifikat za zadevni projekt v okviru ene ali več shem, priznanih na podlagi člena 30(2), ki skupaj pokrivajo vse zahteve iz Priloge VI, točke (b), in predložijo zadostna dokazila, da bo zadevni projekt ob izvedbi lahko izpolnjeval merila za tako certificiranje.

PRIPOROČILA

Zanašanje na sheme certificiranja ne zadostuje za spoštovanje človekovih pravic, pravic staroselskih ljudstev in okoljskih standardov.

Projekti morajo izpolnjevati trajnostno merilo, da so lahko priznani kot strateški projekti. Za projekte v Uniji se ocena opravi na podlagi skladnosti projekta z zakonodajo Unije ali nacionalno zakonodajo ter dodatnih ustreznih dokazil. Projekte v tretjih državah je treba oceniti na podlagi skladnosti z mednarodnimi instrumenti (vključno z Vodilnimi načeli ZN o podjetništvu in človekovih pravicah, smernicami OECD o potrebni skrbnosti za odgovorne verige oskrbovanja z minerali ter Smernicami OECD za večnacionalna podjetja o odgovornem poslovnem ravnanju) in veljavno nacionalno zakonodajo.

Skladnost z zakonodajo kot del ocene trajnosti je smiselna v skladu z načelom pravne države. Vendar pa lahko v skladu z besedilom uredbe CRMR predlagatelji projektov »potrdijo skladnost« z merilom trajnostnosti tudi tako, da predložijo dokazila, da je projekt certificiran v okviru priznane sheme, ali se celo zavežejo, da bodo pridobili certifikat. **To nakazuje, da obstaja tveganje, da projektov po pridobitvi certifikata ne bodo več ocenjevali na podlagi skladnosti z zakonodajo, kar je s pravnega vidika nesprejemljivo.**

Kot so med postopkom soodločanja o uredbi CRMR poudarili tudi zakonodajalci, nobena shema certificiranja ne more omogočiti izjeme za podjetje, ki je dolžno spoštovati pravo Unije in mednarodno pravo, ali zaobiti načela zakonitosti in pravne države. Certificiranje določenega strateškega projekta ne odvezuje predlagatelja projekta ali podjetij, ki v njem sodelujejo, od spoštovanja zakonodaje. Poleg tega certificiranje projekta nosilcev projektov ne odvezuje obveznosti spoštovanja mednarodnega in nacionalnega prava, vključno z obveznostjo izvajanja stalnih in celovitih skrbnih pregledov na področju človekovih pravic in okolja pri svojih

dejavnostih in dobavnih verigah v skladu z zahtevami iz načel UNGP in smernic OECD. Takšni mednarodni instrumenti so bili vključeni tudi v pravno zavezujoče instrumente, kot je uredba o konfliktnih mineralih. Zato skladnosti z mednarodnimi pravnimi instrumenti ter zakonodajo Unije ali nacionalno zakonodajo ni mogoče nadomestiti s pridobitvijo certifikata za projekt.

Merila za sheme certificiranja

Priloga IV MERILA ZA SCHEME CERTIFICIRANJA

1. Priznana shema certificiranja izpolnjuje naslednja merila:

(a) pod preglednimi, poštenimi in nediskriminatornimi pogoji je odprta za vse gospodarske subjekte, ki so pripravljene in sposobni izpolnjevati zahteve sheme, in za katero velja upravljanje z več deležniki;

(b) preverjanje in spremljanje skladnosti sta objektivna, temeljita na mednarodnih standardih, zahtevah in postopkih, standardih, zahtevah in postopkih Unije ali nacionalnih standardih, zahtevah in postopkih ter se izvajata neodvisno od zadevnega gospodarskega subjekta;

(c) vključuje zadostne zahteve in postopke za zagotovitev usposobljenosti in neodvisnosti dgovornih preveriteljev.

(d) vključuje zahteve za zagotovitev revizijskega poročila, ki se pripravi na ravni lokacije.

2. Zahteve za certificiranje vključujejo vsaj:

(a) zahteve, ki zagotavljajo okoljsko trajnostne prakse, vključno z zahtevami, ki zagotavljajo okoljski management in blaženje vplivov v naslednjih kategorijah okoljskega tveganja:

(i) zrak, vključno z onesnaževanjem zraka, kot so emisije toplogrednih plinov;

(ii) voda, vključno z morskim dnom in morskim okoljem ter onesnaževanjem vode, uporabo vode, količino vode (poplave ali suše) in dostopom do vode;

(iii) tla, vključno z onesnaževanjem tal, erozijo tal, rabo tal in degradacijo tal;

(iv) biotska raznovrstnost, vključno s škodo na habitatih, divjih živalih, rastlinstvu in ekosistemih, vključno s storitvami v ekosistemu;

(v) nevarne snovi;

(vi) hrup in tresljaji;

(vii) varnost obratov;

(viii) poraba energije;

(ix) odpadki in ostanki;

(b) zahteve za zagotavljanje družbeno odgovornih praks, vključno s spoštovanjem človekovih pravic in pravic delavcev, kar vključuje tudi življenje v skupnosti avtohtonih prebivalcev

(c) zahteve za zagotavljanje poslovne integritete in preglednosti, vključno z zahtevami za skrbno upravljanje finančnih, okoljskih in socialnih zadev ter protikorupcijskih in protipodkupovalnih politik;

Definicija upravljanja z več deležniki

Člen 2. 64: »upravljanje z več deležniki« pomeni formalno, smiselno in vsebinsko vlogo različnih vrst deležnikov, vključno vsaj s civilno družbo, pri odločanju o shemi certificiranja, dokumentirano z mandatom za vrednotenje, mandatom za zunanje pogodbenike ali drugimi dokazi, ki potrjujejo ali podpirajo sodelovanje predstavnikov več deležnikov v tej shemi.

Kriteriji za sheme certificiranja:

Da bi bile sheme certificiranja verodostojno orodje v okviru širše ocene tveganja na področjih okolja, človekovih pravic in pravic staroselskih ljudstev, uredba CRMR zahteva minimalna merila »primernosti« za same sheme. Priporočamo naslednja merila:

1. Upravljanje z več deležniki:

Upravljanje z več deležniki je nujen korektiv samoregulativnemu pristopu v panogi. Pomaga lahko zmanjšati navzkrižja interesov shem certificiranja, tako da omogoča izražanje mnenj tistih, na katere ekstraktivna industrija negativno vpliva, in zagotavlja kredibilno kakovost same sheme in njenega izvajanja. Modeli upravljanja z več deležniki morajo zagotavljati enakovredno in pravično zastopanost imetnikov pravic in njihovih zaveznikov. Ključnega pomena je, da upravljanje z več deležniki pomeni več kot samo sodelovanje več deležnikov. Poleg enakopravne zastopanosti upravljanje z več deležniki vključuje tudi enake glasovalne pravice in pooblastila za odločanje za predstavnike civilne družbe, vključno z organizacijami civilne družbe, sindikati, prizadetimi staroselskimi ljudstvi in drugimi skupnostmi. Pozitivna primera pobud z modeli upravljanja z več deležniki sta »pobuda za preglednost v ekstraktivni industriji« ter »pobuda za zagotavljanje odgovornega rudarjenja«. Slednja ima pravico veta za različne skupine.

Pristop upravljanja z več deležniki ne pomeni le, da se v shemah certificiranja odločitve sprejemajo kolektivno, temveč tudi, da sta bila ocenjevanje in samo delovanje sheme razvita s pristopom upravljanja z več deležniki. To se razlikuje od primerov, ko neko industrijsko združenje vzpostavi shemo certificiranja in vključi predstavnike civilne družbe, ko se shema že izvaja. Da bi bile sheme resnično večdeležniške, morajo zagotavljati tudi, da so predstavniki deležnikov in imetnikov pravic resnično neodvisni od industrije, torej da teh skupin neposredno ne financira rudarska industrija.

2. Zagotavljanje okoljskega upravljanja in blaženja vplivov v naslednjih kategorijah okoljskega tveganja:

Predlagatelji projektov morajo poleg dokazovanja skladnosti z veljavno lokalno, regionalno ali nacionalno zakonodajo dokazati tudi, da izpolnjujejo zahteve glede kategorij okoljskega tveganja, pri čemer si lahko pomagajo z eno ali več shem certificiranja. Kategorije okoljskega tveganja so enakovredne kategorijam, navedenim v uredbi o baterijah.³⁴ Podjetjem, shemam certificiranja in Komisiji je lahko pri odpravljanju teh kategorij tveganja v pomoč novi [priročnik OECD o potrebni skrbnosti na področju okolja v oskrbovalnih verigah z minerali](#). V tem konkretnem primeru je še pomembneje, da izpolnjevanje zahtev ni zgolj formalnost.

3. Zahteve glede zagotavljanja družbeno odgovornih praks, vključno s spoštovanjem človekovih pravic in pravic delavcev, vključno s skupnostnim življenjem staroselskih prebivalcev:

Podjetja morajo zagotoviti celovito in plodno sodelovanje vseh imetnikov pravic in deležnikov v EU in državah, bogatih z viri. Poleg tega morajo izvajalci projektov spoštovati človekove pravice, pravice staroselskih ljudstev in pravice delavcev ter upoštevati mednarodno zakonodajo, sporazume in standarde o človekovih in okoljskih pravicah, vključno z Vodilnimi načeli ZN o podjetništvu in človekovih pravicah, Deklaracijo ZN o pravicah staroselskih ljudstev in konvencijami MOD ter celotno Aarhuško konvencijo, sporazum iz Escazúja in direktivo EU o trajnostnem poročanju podjetij.³⁵

4. Socialne zadeve ter politike proti korupciji in podkupovanju:

V rudarskem sektorju je korupcija zelo razširjena.³⁶ Ta korupcija preusmerja javni denar v zasebne roke, ogroža ključne okoljske in socialne zaščitne ukrepe ter povzroča zamude in motnje v proizvodnji, kar je nedavno v svojem poročilu poudarila tudi Mednarodna agencija za energijo.³⁷ Uredba CRMR ne sme omogočati nadaljnjih krivic.

Sheme certificiranja niso popolno orodje za spopadanje s korupcijo in podkupovanjem ter ne morejo nadomestiti ustrezne potrebne skrbnosti ali učinkovitega izvajanja protikorupcijske in protipodkupovalne zakonodaje. Kljub temu bi morale te sheme zagotoviti vsaj to, da gospodarski subjekti javno razkrijejo plačila in davke v okviru projekta vladi države gostiteljice, upoštevajo mednarodne računovodske standarde, javno razkrijejo informacije o svojih dejanskih lastnikih, javno razkrijejo pogodbe in licence ter objavijo protikorupcijsko politiko, v kateri je opredeljeno, kako podjetje naslavlja korupcijsko tveganje in potrebno skrbnost

Kot predstavniki civilne družbe pozdravljamo dejstvo, da je v uredbi CRMR jasno navedeno, da sheme certificiranja ne morejo nadomestiti obveznosti glede potrebne skrbnosti gospodarskih subjektov.

34 UREDBA (EU) 2023/1542 EVROPSKEGA PARLAMENTA IN SVETA z dne 12. julija 2023 o baterijah in odpadnih baterijah, spremembi Direktive 2008/98/ES – na voljo [tukaj](#)

35 [Odprto pismo deležnikov in imetnikov pravic Evropski uniji, v katerem ti od EU zahtevajo, naj bo uredba CRMR previdna in trajnostna.](#)

36 [Preventing Corruption in Energy Transition Mineral Supply Chains | Natural Resource Governance Institute](#)

37 [Sustainable and Responsible Critical Mineral Supply Chains – Analiza Evropske agencije za okolje \(IEA\)](#)

Političnim odločevalcem priporočamo, da:

- se pri ocenjevanju meril na področju človekovih pravic in okolja pri strateških projektih ne zanašajo le na rezultate shem certificiranja;
- zagotovijo, da imajo priznani certifikacijski organi resnično enakopraven sistem upravljanja z več deležniki, v katerem so pri oblikovanju sheme certificiranja sodelovali tudi deležniki in imetniki pravic, ter
- jasno opredelijo obveznosti podjetij v skladu z mednarodnimi standardi.

Priporočamo, da se podjetja, ki se ukvarjajo z rudarjenjem, rafiniranjem in predelavo kritičnih surovin, ne zanašajo izključno na rezultate sheme certificiranja, temveč da upoštevajo postopek stalnega ocenjevanja tveganja za okolje, človekove pravice in korupcijo. Nabavna podjetja bi morala sodelovati s svojimi dobavitelji in jim pomagati prepoznavati ta tveganja.

Kritične surovine in kritične pravice

Smernice za varovanje okolja, človekovih pravic in pravic staroselskih ljudstev pri izvajanju uredbe EU o kritičnih surovinah

Kritične surovine in kritične pravice

Smernice za varovanje okolja,
človekovih pravic in pravic staroselskih ljudstev
pri izvajanju uredbe EU o kritičnih surovinah

Avtorji: Alejandro Gonzalez (SOMO), Alex Kopp (Global Witness), Anna Di Ruscio (Terre des Hommes, Nizozemska), Bart-Jaap Verbeek (SOMO, Nizozemska), Caroline Avan (Business and Human Rights Resource Centre), Cecilia Mattea (Transport & Environment), Diego Marin (Evropski urad za okolje), Emil Rasu Sirén Gualinga (BHRRC), Fay Vastenhoud (11.11.11), Franziska Grüning (Transport & Environment), Isabelle Geuskens (Friends of the Earth Netherlands), Johanna Sydow (Fundacija Heinrich Böll), Judith Pigneur (Association négaWatt, Francija), Kiki Berkers (11.11.11), Lea Appulo (Wetlands International), Luc Tezanas (Publish What You Pay), Meadhbh Bolger (Friends of the Earth Europe), Michael Reckordt (PowerShift e.V.), Perrine Fournier (Fern), Roberto Stefani (Oxfam), Robin Roels (EU Raw Materials Coalition, European Environmental Bureau), Simon Holmström (Seas At Risk), Susannah Fitzgerald (NRGI), Teresa Hoffmann (Brot für die Welt, Nemčija), Thomas Craenen (Broederlijk Dele, Belgija), Tobias Kind-Rieper (WWF Nemčija), Yblin Roman (Cultural Survival, SIRGE Coalition).

Prevod: Tadej Turnšek

Oblikovanje: Luka Pajntar, kaloop.si

Priredba: Focus, društvo za sonaraven razvoj

Izdajatelj: Focus, društvo za sonaraven razvoj

Sedež: Maurerjeva 7, Ljubljana

Pisarna: Trubarjeva 50, Ljubljana

Telefon: +386 1 515 40 80

info@focus.si

www.focus.si

Ljubljana, december 2024

Publikacija je brezplačna.

Publikacija je v elektronski obliki dostopna na spletni strani:

<https://focus.si/publikacija/smernice-za-izvajanje-uredbe-eu-o-kriticnih-surovinah/>

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

[COBISS.SI-ID 217940995](https://nuk.ubj.si/COBISS.SI-ID/217940995)

ISBN 978-961-96494-7-3 (PDF)

EU Raw Materials Coalition

Co-funded by
the European Union

Projekt sofinancira Evropska unija.
Izražena stališča in mnenja so izključna odgovornost avtorjev in ne odražajo nujno stališč in mnenj Evropske komisije.

